

Б и δ л и о ѿ е к а
„ П о ї л е д ѿ р е к о с в е ї а ”

књиѣа 34

Издавач захваљује
Покрајинском секретаријату за културу,
јавно информисање и односе са верским заједницама
АП Војводине на финансијској подршци
за објављивање ове књиге.

Copyright © 2025, Љубица Арсић

Copyright © 2025, за српски језик, за Србију и Црну Гору, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати,
прештамповати или преносити у било којој форми или било којим
средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на
било који други начин или било којим другим средствима
дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права
за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама
закона о ауторским правима.

ЉУБИЦА АРСИЋ

ГОЛИ И ОБУЧЕНИ

ѣисци и мода

Памтим мамину хаљину, црвену са белим колутовима налик великим минђушама. Доњи део кројен у пун круг увија се око маминих ногу као плашт тореадора док сакупља моје играчке разбацане по дворишту, жури да с ужета поскида веш, замахом црвене глокне да порази већ уморног бика.

Мама је црвена хаљина, лака и лепршава. Када је опере, она вијори на конопцу, напиње се попут једра на путу до удаљених острва. Хаљина дрхти и лапара и чини ме немирном, нестрпљивом.

Док сам посматрала како је пегла, нисам тада знала да се већ припремам за читање скривених знакова тканине и тела које се креће и показује њоме обавијено. Мамина хаљина ми је показала нешто што сам касније препознала код Мадам Бовари, Евгенија Оњегина, Софке или Лолите – да одећа проговара посебним језиком, поверавајући приче познате само писцу којој жели да их подели са читаоцем. Хаљине и одећа никад нису изабрани насумице. Писац стрпљиво „кроји и шије” за своје књижевне карактере који у његовој књизи делују, воле и страдају. Од Пепељуге која трчи низ степенице до Анине црне балске хаљине одећа није обичан комад платна или плиша већ тајно писмо и маска, понекад оружје.

Приче о одећи књижевних ликова смештене су у три ормана.

На вратима првог налази се велико огледало са добро познатим одразом. Стара политура, дашак отужног парфема и прашине подсећају на одсјаје лампи и шуштање свиле, али призивају и напетост у раскоши која, кроз друштвена правила, налаже оно што мора да добије.

Други орман, пун устајалог мириса дувана, непроветрених соба и изношеног памука, на свом дну крије одбачене и заборављене тајне. Тесни кројеви и тешке тканине стежу и сапињу, не дозвољавајући да се тело лагодно креће и дише како треба.

У трећем без кључа, одећу са мрљама зноја и искапаним воском више нико не чува. Врата је одшкринула промаја слобде, провирио је тињајући бол јер су дуго скриване судбине разоткривене. Одећа више није заштита већ изазов. Тело је опасно и рањиво, а сваки распарани шав сања о пуцању и побуну, истини која не може да се сакрије.

Отворите ове ормане и погледајте шта се све у њима налази, какву су одећу писци наменили својим јунацима.

ОРМАН СА ВЕЛИКИМ ОГЛЕДАЛОМ

*Пажљиво се облачила као да од ње хаљине
зависи цео њен живот.*

(Гистав Флобер у писму Лујзи Коле,
у којем помиње Мадам Бовари)

ЕМИН ДУГАЧАК ПЛАВИ ВЕО

Режисер Александар Петровић изабрао је за филм *Сеоба* француску глумицу Изабел Ипер, која ће улогом жене Вука Исаковића и љубавнице његовог брата Аранђела понудити публици своје детињасто привлачно филмско лице, уз телесну крхкост колибрија, што изазива ону тајновитост несрећне госпоже Дафине. Три године пре Петровићевих *Сеоба*, Клод Шаброл је овој глумици наменио још један задатак, као створен за њу: улогу Еме у филму *Мадам Бовари*, надахнутом књигом још једног великог уметника, Гистава Флобера. Чини се да је филмска Ема Бовари у тумачењу Изабел Ипер она улога коју у роману, као и на филмском платну, заправо игра сама Флоберова јунакиња. Лик је из неког непознатог извора посегнуо за Изабелиним глумачким подухватом, додатно чинећи да књижевни живот јунакиње прикаже ону немоћ која спречава да се изађе из улоге, да се збаци повој, тесан костим, њен плави дугачак вео којим је Ема све време обмотана. Књижевни лик и улога на филму повезани су у тој мери да се тешко распознаје ко кога ту тумачи, да ли Флоберова јунакиња допуњује филмску Ему или Изабелина улога проширује деловање и значење пишчеве јунакиње.

На почетку Флоберовог романа још увек нема Еме. Првог дана школе, у разреду се појављује дечак Шарл који ће много касније постати Емин муж. Зелена чојана ученичка блузица,

као претесна футрола, сигурно га је, иако није био широких рамена, секла под пазухом. Црвена доручја, свикла да буду стално огољена, наговештавају његову дечачку простоту док ноге у плавим чарапама и са недочишћеним баканцама опремљеним клинцима штрче из жућкастих панталона. Деца се ругају придошлицы, ни учитељ не остаје дужан: задаје му да двадесет пута напише реченицу *Смешан сам*. Шарлово дечаштво неумољиво предсказује портрет вечитог *новајлије* несвиклог на живот и људе, скупеног неспретњаковића неспособног да се размаше и удахне живот пуним плућима.

Најзанимљивије за Шарлов будући животни сценарио јадног и простог човека без укуса и дубине јесте његова тадашња капа сва у слојевима, налик путном ковчегу Гогољевог Чичикова или Коробочкиној кочији из *Мртвих душа*.

Док седи у школској клупи, Шарл, изгледом збуњене снаше, капу држи на коленима. Капа је чудно-смешна творевина саздана од делова шубаре, шапке, цилиндра, качкета од видри-не коже, ноћне капице. Све и свашта сакупљено у нечему – то је слика неме ружноће, дубоко изражајне и упечатљиве као лице глупака. Шарлова тупост и спорост без памети и образовања чине га несрећним, жалосним људским бићем неспремним да се макар незнатно одрекне уобичајеног начина живота. Он је шоња у простом оделу и грубим чизмама у којима ноге изгледају као дрвене, његов разговор без полета и изненађења налик је уличном плочнику. „Своју ситну свакидашњу дужност вршио је као какав долапски коњ, који се стално, везаних очију, врти на истоме месту, а и не зна какав он то посао млави.”

Иако поуздано не зна шта заправо жели, Ема убрзо увиђа да је њихов заједнички живот изневеравање снова, док је за Шарла Ема дар с неба. Њихова венчана торта слична је његовој

ђачкој капи са слојевима. И торта је направљена на спратове. На квадрату од плавог картона изграђен је шећерни храм са галеријама и стубовима, малим киповима и сазвежђима од позлаћене хартије, на другом спрату је кула окружена утврђењима од бадема, сувог грожђа, ушећерене поморанџе, а на следећем зараванку, зеленој ливади са стенама и језером од слатког прелива и бродовима од лешникове љуске, налазио се буцмасти Амор на љуљашци од чоколаде, наговештај злослучног пејзажа по којем ће Ема плутати у својим фантазијама.

Млади лекар Шарл Бовари упознаје Ему кад је дошао да прегледа њеног оца. Тада је још увек у браку са првом мадам Бовари, бившом удовицом Дибик, сувом као сарага и истурених зуба, која преко целе године носи црни шалчић чији се крај, попут путаче на њену женскост, спушта низ плећке. Кошчатог струка утегнутог у прекратке хаљине из којих су вириле укрштене везице са ципела на сивим чарапама, прва Шарлова жена само је неугледна фантомска подлога на којој ће Флобер насликати Шарлову нову, младу и привлачну супругу. Ступивши на имање Еминог оца, предео са Емом појављује се у роману виђен Шарловим очима.

Ема стоји на прагу заклоњена испод љубичастоплавкасте моаре свиле сунцобрана, кроз који сија сунце и осветљава њено бледо лице треперавим, обојеним сенкама са преливима, као на сунчаним сликама воде код Реноара и Монеа. Нимфа је изронила из дубина, седи на стени и чека придошлицу. Смеши се под нежном топлотом док се снег топи с крова, а капи воде, једна по једна, добоњају по разапетој свили сунцобрана. На прагу очеве куће, обучена у плаву хаљину од мерино вуне са три карнера обавијена око њеног грацилног тела, Ема се појављује стасом сирене која је управо изронила из морских таласа.

Одакле долази и куда жели да се отисне? Где се налази њено модро и зелено царство? Ветар је савезник који може да олакша бекство. Њене широке хаљине украшене воланима надувавају се у кући, по подним плочицама. Кад чучне да би мужу лекару помогла око болесника, поводећи се док спушта лавор, тада мехови тканине почну да местимично сплашњавају. „Наједном кроз прозор дуну ветар и набра столњак, а доле на тргу велике капе сељанки дигоше се као лепршава крила белих лептирова.”

При првом сусрету, Шарл примећује Емине сјајне бадемасте нокте (и Андрић судбоносну лепоту Анике своди на ружичасти сјај ноктију – део који говори о целини упућујући на даље замишљање), њен привлачан врат што се помаља из посвраћеног белог оковратника и посебну фризуру коју је сеоски лекар видео први пут у животу. Шарл ову лепојку пажљиво разгледа стручним оком лекара. Две глатке полутке косе раздвојене на средини главе танким раздељком што се спушта према нагибу лобање (само медицинар који је пажљиво изучавао анатомију у стању је да именује лепу женску главу лобањом), па су се, остављајући ушне ресице да се једва виде, те полутке сплитале позади у велику пунђу са *валовиџим* падом ка слепоочницама.

Поглед који танано шета и проучава женску фризуру најављује Шарлову заљубљеност. Он је очаран Емином љупкошћу, препознаје у њој њену махниту потрагу да се из романа које чита и романтичних сањарија по којима плута, страст и занос преселе у њен живот. Породични живот је за Шарлову нову жену досадан, она чезне за светом који описују романи. За Рудолфа, чија одећа показује несклад пробраних и простачких ствари, са ципелама угланцаним до високог сјаја али местимично умазаним блатом, она је лагодан и кратак одмор од

јефтиних жена. Амбициозном медиокритету Леону ласка што му је љубавница једна дама префињених манира.

Као што ни њени љубавници не могу да из све снаге удахну истинску љубавну страст, тако ни Ема нема моћ дубоког ди-сања. Заправо, она, попут водених створења, остаје без даха ван сопствене природне средине. Посматрајући Ему кроз наочаре друштвених појава, многи тумачи су поједностављено приметили да све њене чари не могу да уклоне доследну малограђанку жељну да искочи из уобичајеног живота омеђеног правилима тако што ће она предузети за њу једини клише, прељубу као добро познат начин да се издигне изнад уобичајеног. Али Ема није само то. Необична женственост и покретљивост у којима нема ни трунке малограђанске простоте указују на њену посебност. Њено маштање о свету ван видљивих граница, болно сазнање да у људском окружењу такав свет није остварив, чине је мутантом сирене или дирљивом метаморфозом нимфе. Оне привлаче снове али и несрећу, појављујући се до наших дана у многим рекламама и рибликим, светлуцавим хаљинама филмских дива.

Ема је паметно чудовиште у чијим се тамним, упечатљивим очима са светлацима звезданог неба огледа читава природа. Детињаста је и лишена практичног духа, неосетљива на материнску љубав. Бездушно и без трунке кајања препушта ћерку дојиљи и дадиљи. Отменост дететовог имена Берта, изабраног по присећању на име које изговара нека маркиза у дворцу Вобјесару, супротна је од сеоског призора који окружује напуштену девојчицу, са прљавом водом која тече по трави, разбацаним дроњцима, плетеним чарапама и црвеном цицаном блузом, грубим платненим чаршавом пребаченим преко ограде. Мајчинство и породица нису оно што ће задовољити

Ему, која од тога бежи гоњена немужтним силама којима се не одупире.

Меланхолична сањарења о прељуби заправо су сиренина запоседнутост завођењем и чарањем као чежњом да се приближи људима. Златна коса Хајнеове Лорелај која седи на стени и чешља се, сплетена је у Емину пунђу. У Флоберовом роману чести су амблеми мора: на Еминој и Шарловој свадби, неки припити рођак, трговац рибом, као алузију на прву брачну ноћ, шале ради, из уста штрца воду кроз кључаоницу. На венчању, њена предугачка хаљина (сиренин реп?) вуче се по земљи и непрестано закачиње чичак и оштре траве, због чега невеста заостаје и скида их прстима у рукавицама. Свадбена поворка, као шарени појас, лелуја се на путељку кроз зелено жито, остављајући траг сличан кретању брода по сунчаној површини воде. На зачељу је, праћен венчаним паром, ишао свирач са виолином окићеном тракама у облику шкољке. На дан њене сахране, поворка са мушкарцима у црном и женама огрнутим дугим пелеринама са спуштеним капуљачама и свећом у руци плови пољем губећи се на кривинама пута. Високи јарбол великог сребрног крста диже се међу дрвећем, као што се некад свадбени свирач истицао на почетку свадбене колоне.

Флобер је инспирисан Гогољем. За њега су буржуји не толико представници друштва колико испразне креатуре огрезле у материјално, вулгарни простаци са лошим укусом. Фракови, реденготи са великим пешевима, што налик једрима лепршају на ветру, кратки капути сватова, са кошуљама на грудима истуреним попут оклопа лагано плове долином уједначеном снагом једрењака на којем се сватови глатких лица, неки ишарани црвеним печатима после ранојутарњег бријања, полако примичу цркви.

Судбина Еминог венчаног букета предсказање је самоубиства неколико година касније. Када је једном приликом пронашла осушени букет своје претходнице, Шарлове прве жене која више није жива, запитала се шта ће се десити са њеним. При селидби у Јонвил, ново место мужевљеве лекарске службе, док се паковала вадећи ствари из фиока, убола се на гвоздену жицу са свог букета. Пупољци наранџина цвета пожутели су од стајања и прашине, сатенске траке порубљене сребром разврцале су се по ивици. Шта јој друго преостаје до да ту дроњаву реликвију брачне среће баци у ватру. Букет је букнуо брже од суве сламе.

Роман *Мадам Бовари* је до самог краја пловидба по таласима на којима се све љуљушка и креће од ироничног до дирљивог. Боје које Ему обавијају јесу тонови воде – плава, плаво-зелена и на крају зелена боја њеног покроба, коју је за њено последње путовање изабрао муж Шарл. Понекад су те боје привлачног сјаја, некад су злокобне, као у призору кад Ема шије док растрежњујуће дневно светло боји хладан пепео огњишта у плаву боју сомота, а муве миле по ободу плавичасте чаше. Зелена је симбол и наговештај пространства којем Ема тежи да се отисне. Док наслоњена на даску прозора посматра улицу, примећује неког господина у капуту од зелене кадифе који доводи сеоског момка да му њен муж лекар пусти крв. У неспретном разодевању пацијента како би му било лакше, Еминим развезивањем чворова на врпцама младићеве кошуље скидају се слојеви и са њене судбине све до разголићене Еме, која је несмотрено потрошила новац на скупу тоалету, породицу довела до сиромаштва а себе до самоубилачког ропца.

И јахање по пољима и кроз шуму, као део узбудљиве предигре са љубавником, јесте љуљушкање, таласање и еротично гибање. Флобер пише својој пријатељици Лујзи Коле: „Данас

сам, као мушкарац и жена, љубавник и љубавница, сједињени у мислима, јахао кроз шуму у јесење поподне под жутим лишћем, и био сам и коњи, и лишће и ветар, и изговорене речи, и гримизно сунце... и моје двоје љубавника.”

Иначе, јахаћа сцена у књижевности је слика препуштања нагонима, нарочито у романима деветнаестог века када је она симбол жениног пада, губитак најважнијег женског украса, а то је стид, после чега наступа суноврат њене врлине. Док Ема шумом јаше са љубавником Рудолфом, приказ се назире кроз дугачак плави вео њене јахаће хаљине. Кроз копрену, која је са њеног мушког шешира косо падала на зањихане бокове, разабирало се њено лице у плавичастој прозирности, као да плива под плавим таласима. Када је сјახала, при ходу јој је сметала (поново!) веома дугачка хаљина мада ју је задигла позади и Рудолф је, корачајући за њом, посматрао између црне чоје и црних ципела нежност беле чарапе која је изгледала као део њене голотиње. Пре него што ће се препустити загрљају, забацивањем белог врата, уз уздахе и дрхтај, уплакана од налета узбуђења пре него због осећања грешности, чоја Емине хаљине закачење се за кадифу љубавниковог капута, као кад су се онда, у поворци на венчању, за њену свадбену хаљину лепили чичак и чкаљ.

Велики плави вео се подиже и спушта онда кад треба да сакрије тренутке Еминог уживања са љубавником. Он је и наговештај нејасне постојбине са умореним морем под плимом и осеком, са фантазмагоричним воденим бићима, жељним да се за тренутак појаве у земаљском окружењу и кушају оно што тај свет нуди. Плава стаклена посуда са арсеником, у коју је Ема на крају завукла шаку и облапорно гутала из руке отровни пра-шак, односи је у те даљине којима се најзад ваља вратити.